

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 988491/3

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב מאיר פרימן – אב"ד, הרב מאיר קאהן, הרב יצחק רפפורט

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אבי גפן)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ טו"ר קלמן זילבר)

הנדון: כתובה ופיצויי גירושין

פסק דין

רקע

הצדדים נישאו בשנת תשנ"ט (1999) והתגרשו בבית הדין ביום כ' בחשוון תשע"ה (13/11/14). לצדדים אין ילדים משותפים. קודם לגירושין, הגישה האשה תביעת שלום-בית ולחילופין גירושין. טענות הצדדים בעניין שלום-בית וגירושין נשמעו במהלך הדיון הראשון שהתקיים, לפני הרכב קודם של בית הדין. לאחר שמיעת הטענות, הצדדים הגיעו להסכם גירושין מיום י"ט בחשוון תשע"ה (12/11/2014). ההסכמה לגירושין באה בעקבות סירוב הבעל לנסות לעשות שלום-בית. להלן סעיפי הסכם הגירושין הנוגעים להכרעת הדין:

1" הצדדים מסכימים להתגרש באופן מידי [...].

2) הצדדים מסכימים כי הזכויות הפנסיוניות וכל ענייני חלוקת הרכוש של הצדדים ידונו בבית הדין הרבני.

3) הצדדים מסכימים כי הכתובה תידון בדיון נפרד על פי ההלכה לאחר הגט.

4) הצדדים מסכימים כי סמכות הדיון הרכושי נתונה לבית הדין הרבני ת"א.

5) מעבר לאמור לעיל אין כל תביעות הדדיות זה על זה.

בעקבות ההסכם, הצדדים אכן התגרשו, ונמשכו הדיונים בעניין תביעת הכתובה של האשה. לאחר מכן, ביום כ"ח באדר תשע"ו (8.3.2016) נפתח תיק תביעה של האשה לחלוקת הרכוש. מאז הדיון בתביעת הגירושין, הרכב בית הדין השתנה פעמיים. הדיונים בתביעת הכתובה החלו עוד לפני ההרכב הראשון, נמשכו לפני הרכב שני והסתיימו לפני ההרכב הנוכחי, זאת בהתאם לאמור בתקנה עא לתקנות הדיון. לאחר שמיעת טענות הצדדים, חקירתם והבאת עדויות וראיות הוגשו סיכומים וסיכומי תשובה.

טענות הצדדים

להלן עיקרי טענות הצדדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טענות האשה: האשה ביקשה כל הזמן שלום-בית, הגירושין היו בשל הבעל שסרב לחיות עם האשה ועזב אותה לטובת נשים אחרות, הבעל אף הביא ילד עם אשה זרה עוד בהיותו נשוי לאשה. הבעל מנע מהאשה אפשרות להבאת ילדים, מבקשת לקבל כתובה, פיצוי ולחלוק ברכוש כמו כן הוגשה תביעה נזיקית.

טענות הבעל: מכחיש קשר עם נשים נוספות במהלך החיים המשותפים, עד לעזיבת האשה את הבית. מודה שלאחר שהאשה עזבה את הבית יצר קשר עם אשה אחרת שהרתה ממנו עוד לפני הגירושין. הגירושין באו בשל כך שהאשה לא הצליחה להביא ילדים לעולם, הפילה שלוש פעמים כשכל פעם העובר לא הצליח להתפתח. הבעל ביקש להביא ילדים לעולם והאשה לא יכלה להביא ילדים. לא מגיע לאשה כתובה כדין אשה שהוחזקה לנפלים. הכתובה המוגזמת נכתבה לכבוד בלבד.

דיון והכרעה

בין הצדדים מספר רב של מחלוקות עובדתיות, בעיקר סביב השאלת ממתי החל הקשר של הבעל עם האשה הזרה. הבעל מודה שיצר קשר עם אשה זרה בעודו נשוי לאשה, ומודה שהאשה הזרה הרתה ממנו עוד בעודו נשוי לאשה. קיימת מחלוקת בין הצדדים ממתי החל הקשר עם האשה הזרה, האם לפני שהאשה עזבה את הבית, כטענת האשה או רק לאחר מכן כטענת הבעל. כמו כן קיימת מחלוקת האם לבעל היה קשר עם אשה נוספת במהלך הנישואין. מאידך גיסא, אין מחלוקת בין הצדדים שהגורם לגירושין הוא הבעל שביקש את הפסקת הקשר בשל רצונו להביא ילדים לעולם, שכן הבעל טען שהוא הגיע למסקנה שיש להתגרש לאחר שהאשה הפילה שלוש פעמים. אין מחלוקת שאכן האשה הפילה שלוש פעמים, בכל פעם מסיבה שהעובר הפסיק להתפתח. בדיון הראשון בבית הדין האשה ביקשה שלום-בית הבעל סרב וכתוצאה מכך באה ההסכמה לגירושין. בית הדין לא רואה צורך להכריע בכל המחלוקות העובדתיות שבין הצדדים, שכן די במוסכם על הצדדים כדי להכריע את הדין. ברור שהבעל רצה בגירושין, יזם את הריחוק מהאשה ויצר קשר עם אשה אחרת עוד בהיותו נשוי. די בכך כדי לקבוע שהאשה לא הפסידה, באופן עקרוני, את כתובתה. שכן משעה שהבעל ביקש לגרש את האשה בעוד האשה ניסתה לשקם את הנישואין, לאשה זכאות עקרונית לקבל כתובתה, זולת אם קיימת עילה להפסד הכתובה. העילה ההלכתית היחידה שמעלה הבעל להפסד הכתובה, היא היות האשה מוחזקת לנפלים מאחר שעברה שלוש הפלות. על כן, עיקר הדיון יהיה בשאלה האם אכן קיימת עילה להפסד הכתובה משום היות האשה מוחזקת לנפלים. בשאר טענות הבעל להפסד הכתובה, לא מצא בית הדין שיש בהם ממש כדי להפסיד לאשה את כתובתה לאור הסכום שתובעת האשה עבור כתובתה, וכי שיתבאר.

אשה מפלת

דין אשה מפלת, שהפילה שלוש פעמים, מתבאר בסוגיית התלמוד הבבלי במסכת יבמות דף סה עמוד ב, שם למדנו:

“הפילה, וחזרה והפילה, וחזרה והפילה – הוחזקה לנפלים”

אשה שהפילה שלוש פעמים מוגדרת כאשה שהוחזקה לנפלים. דינה מתבאר שם ברש"י:

“הוחזקה לנפלים – ויוציא ויתן כתובה שמא לא זכה ליבנות ממנה.”

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדעת רש"י אשה שהוחזקה לנפלים זכאית לכתובה, כך סובר גם הרי"ף וכן דעתו של הרמב"ם בהלכות אישות פרק טו הלכה יב:

"אם הפילה וחזרה והפילה שלשה פעמים הוחזקה לנפלים ושמה לא זכה להבנות ממנה ויוציא ויתן כתובה."

אמנם הרא"ש סובר שאשה המוחזקת לנפלים איבדה כתובתה, אך הרא"ש מבטל דעתו בפני דעת רש"י והרי"ף הסוברים שהאשה זכאית לכתובה. להלן לשון הרא"ש במסכת יבמות פרק ו סימן יט:

"הפילה וחזרה והפילה הוחזקה לנפלים אם הפילה שלשה פעמים תצא שלא בכתובה [...] כך הוא מסתבר לי לפרושי דבחזקה זו שהוחזקה להיות מפלת איתרעי גופא שלעולם לא יגמור הריונה והיא לה כמו אשה שהוחזקה אצל שני אנשים שאנו מחזיקים אותה עקרה. ורש"י ז"ל לא פירש כך וכן רב אלפס ז"ל אלא יוציא ויתן כתובה ואין לו להמתין עד עשר שנים דכיון שהוחזקה אצלו בנפלים שמה לא זכה ליבנות הימנה ומותרת לינשא לאחר דאין תולין בה אלא בעונש הבעל. ודברי אף על פי שדברי טעם הם בטלים הם כנגד דברי רבותינו ז"ל."

הרא"ש מעלה סברה שאשה שהוחזקה לנפלים היא אשה שהורע גופה והיא כבעלת מום המפסידה כתובה. אמנם הרא"ש מבטל דעתו בפני הדעות הסוברות שאין לראות בהפלות משום מום באשה, אלא שיש לתלות את עובדת ההפלות בבעל שהוא זה שלא זכה להבנות ממנה. מאחר שאין לראות בהפלות משום מום באשה על כן האשה לא הפסידה כתובתה.

בדברי הגהות מיימוניות הלכות אישות פרק טו הלכה יב אות ח מובאת דעת הראב"ה המסתפק אם אשה מפלת תצא עם כתובה. ואלו דבריו:

"וכ"כ רבינו בתשובה שלא יוציא בלא כתובה וכן פסק ר"י אלפס דכל הני דנפלים יתן כתובה דאמרינן לא זכה להבנות ממנה ורבינו אבי"ה כתב דמספקא ליה אם תצא בלא כתובה."

למרות ספקו של הראב"ה וסברתו הראשונה של הרא"ש, בשלחן ערוך נפסקה ההלכה שאשה שהוחזקה לנפלים זכאית לכתובה. כך בשולחן ערוך אבן העזר סימן קנד סעיף יב:

"אם הפילה וחזרה והפילה שלש פעמים, הוחזקה לנפלים, ויוציא ויתן כתובה"

הרי שנפסק שהאשה המפלת לא מפסידה כתובתה. מדברי הבית שמואל בסימן קנד ס"ק כח משמע שאנו מניחים שהאשמה בבעל שהוא זה שלא זכה להבנות מהאשה, גם ללא טענת ברי מצד האשה, שלא כדין המבואר באשה שלא ילדה עשר שנים שם צריכה להיות טענת ברי של האשה שהאשמה בבעל. להלן לשון הבית שמואל:

"ויוציא ויתן כתובה. משום דאמרינן שמה לא זכה להבנות ממנה ולרמב"ם דס"ל דהיא צריכה לטעון ברי שהוא /אינו/ י"כ דאל"כ אוקמ' הממון בחזקת הבעל וכשאומרת שהוא אינו י"כ אז אמרינן הוא לא זכה להבנות כן ה"נ אמרינן הוא לא זכה להבנות."

ההלכה מתבארת בפסק של בית הדין האזורי בירושלים בתיק מספר תשט"ו/392 שניתן ביום ב' בכסלו תשט"ז (17/11/1955) על ידי הרבנים הגאונים: הרה"ג יעקב עדס זצ"ל, הרה"ג יוסף שלום אלישיב זצ"ל והרה"ג בצלאל זולטי זצ"ל, בפסק הדין התייחסות לדעת הרא"ש, תוך ציון העובדה שההלכה לא נפסקה כדעת הרא"ש, וכדלקמן:

"והנה בהפילה שלש פעמים כתב הרא"ש (בסו"פ הבע"י):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"תצא שלא בכתובה [...] כך הוא מסתבר לי לפרושי דבחזקה זו שהחזקה להיות מפלת איתרעי גופא שלעולם לא יגמור הריונה [...] ורש"י ז"ל לא פירש כך וכן רב אלפס ז"ל אלא יוציא ויתן כתובה ואין לו להמתין עד עשר שנים דכיון שהחזקה אצלו בנפלים שמא לא זכה ליבנות הימנה ומותרת לינשא לאחר דאין תולין בה אלא בעונש הבעל. ודברי אע"פ שדברי טעם הם בטלים הם כנגד דברי רבותינו ז"ל עכ"ל.

וכן קיי"ל דלא כהרא"ש היינו דיש לה כתובה ומותרת להנשא לאחר דתלינן שהבעל לא זכה להבנות ממנה, ולא משום דאיתרעי גופא."

מבואר שהסברה לפסק ההלכה שהמפלת לא מפסידה כתובה נעוצה בהבנה שאנו תולים את ההפלות בבעל שלא זכה להבנות מהאשה ולא רואים את ההפלות כמום באשה. הסבר לסברה נמצא בדברי הציץ אליעזר המביא את הסברו של ערוך השלחן, להלן דברי שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן סא:

"[...] הפילה ג' פעמים תלינן שהבעל לא זכה להבנות ממנה ויוציא ויתן כתובה, ובדרך כלל לכל הפלה אפשר להמציא איזה סיבה אחרת, אבל כאמור אין זה משנה את הדין ואמרינן דזיל בטר טעמא, והטעם הוא שתלינן שבא זה בתורת עונש לבעל שלא זכה להבנות ממנה, ומשו"ה הא הדין הוא שצריך אבל לתת לה את כתובתה, ככה מפרש רש"י ביבמות דף ס"ה ע"ב, בהא דאמרינן שם: הפילה וחזרה והפילה וחזרה והפילה הוחזקה לנפלים, ומפרש רש"י ז"ל: הוחזקה לנפלים ויוציא ויתן כתובה שמא לא זכה ליבנות ממנה עכ"ל. וככה הוא גם לשונו של הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות אישות הי"ב: אם הפילה וחזרה והפילה שלש פעמים הוחזקה לנפלים ושמא לא זכה להבנות ממנה ויוציא ויתן כתובה. ובכזאת דיוציא ויתן כתובה נפסק בפשיטות גם בשו"ע אה"ע סי' קנ"ד סעי' י"ב, ומסביר הב"ש בס"ק כ"ח שהטעם הוא כנז' משום דאמרינן שמא לא זכה להבנות ממנה ע"ש, וא"כ לא שאני לן מאיזה סיבה שהפילה.

והלבוש באה"ע שם בסעי' י"ב מסביר זאת ביתר הרחבה, וכותב, דכיון שהפילה ג' פעמים הוחזקה לכל הבנים שיהיו לה מבעל זה שתפילם לפיכך יוציא ויתן כתובה, ומ"מ היא מותרת להנשא לאחר דדוקא מבעל זה אמרינן שמפלת והוא בעונש הבעל, אבל מאיש אחר תוליד בני קיימים עיין שם.

והטעם שתלינן ביותר שהוא בעונש הבעל מסביר יפה הערוך השלחן באה"ע שם סעי' ל', שלהכי תולין שהוא לא זכה להבנות ממנה ואין אומרים להיפך שהיא לא זכתה להבנות ממנו, מפני שאנו רואין שזהו ענין עונש מן השמים ובשלמא הוא שייך לומר שנענש שאינו יכול לקיים המצוה, משא"כ היא לא מיפקדה אפ"ר = אפריה ורביה = ולא שייך לומר כל כך שמענישים אותה בזה, ואף על גב דגם לה עונש הוא שכל אשה מתאוה לבנים, מ"מ עונשו גודל מעונשה ולכן תלינן בו ולא בה עיין שם.

עכ"פ מכיון שתלינן את דבר ההפלה שהוא בתור עונש מן השמים שלא זכו להבנות זמ"ז, אם כן לא משנה מאיזה סיבה נתגלגל הדבר שתפיל, ובכל גוונא שהוא אם במציאות הפילה כבר ג"פ דינא הוא דיוציא ויתן כתובה, והאשה מחויבת לקבל את גיטה [...] והבעל חייב בתשלום כתובתה כנפסק ברמב"ם ובשו"ע."

מאחר שהבעל הוא המחוייב במצוות פריה ורביה ולא האשה, על כן רואים את ההפלות כעונש לבעל שלא זכה להיבנות מהאשה ולקיים את המצוה המוטלת עליו. מאחר שלא רואים את ההפלות כמום באשה, על כן האשה לא מפסידה כתובתה.

נותר לברר, האם הזכאות לכתובה של האשה שהחזקה לנפלים, היא גם ביחס לתוספת הכתובה. נראה שדין התוספת שנוי במחלוקת שבין הרמב"ם לבין הראב"ד, כמחלוקתם בעניין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תוספת הכתובה במקרה שבני הזוג לא זכו לילדים לאחר עשר שנות נישואין. הרמב"ם בהלכות אישות פרק טו הלכה ח פסק:

”שהתה עשר שנים ולא ילדה והרי הוא יורה שכבת זרע כחץ חזקת החולי ממנה ותצא שלא בכתובה ויש לה תוספת, לא תהיה זו פחותה מאילונית שלא הכיר בה שיש לה תוספת כמו שיתבאר, ואם אינו יורה כחץ חזקת החולי ממנו בלבד וכשיוצא יתן הכתובה כולה עיקר ותוספת.”

לדעת הרמב"ם כשבני זוג לא זכו לילדים במשך עשר שנים, דין עיקר הכתובה תלוי בשאלה למי עומדת חזקת החולי. אם לבעל תפקוד תקין והוא יורה כחץ הרי קיימת חזקה שסיבת חוסר הילדים היא מהאשה וחזקת החולי ממנה. בעוד אם תפקוד הבעל אינו תקין שאינו יורה כחץ קיימת חזקה שסיבת חוסר הילדים היא מהבעל וחזקת החולי ממנו. כתוצאה מכך ישתנה דין זכאות האשה לעיקר הכתובה. כשחזקת החולי מהאשה האשה מפסידה כתובה, בעוד אם חזקת החולי מהבעל האשה לא מפסידה כתובה. כל זאת ביחס לעיקר הכתובה, אך ביחס לתוספת הכתובה, בכל מקרה האשה זכאית לתוספת הכתובה, הרמב"ם מדמה את דין תוספת הכתובה באשה ששהתה עשר שנים ללא ילדים, לדין תוספת הכתובה באשה שנמצאת איילונית, שהיא זכאית לתוספת כתובה. דין האיילונית יבואר בהמשך. הרי שלדעת הרמב"ם גם אם קיימת חזקת חולי לאשה, בכל אופן האשה לא מפסידה את תוספת הכתובה, וכדין האיילונית. מכאן לנדרון דנן באשה שהוחזקה לנפלים קיימות שתי סיבות, לדעת הרמב"ם, לזכאותה בתוספת הכתובה. האחת שלא קיימת חזקת מום או חולי באשה, אלא שתולים בבעל שלא זכה להבנות ממנה. והשנייה שגם לו היתה קיימת חזקת חולי או מום באשה, הרי שחזקת החולי מפסידה רק את עיקר הכתובה ולא את התוספת, וכדינה של האיילונית.

הראב"ד חולק על הרמב"ם, להלן השגתו על ההלכה האמורה:

”[...] אין לי חלק בדבריו שאין אומרים כן אלא בבעל שלישי אבל בבעל ראשון ושני יש לה כתובה אומ' שמא הוא לא זכה ליבנות ממנה, ואומר אני שיש לה עיקר אבל לא תוספת שיאמר על דעת כן לא הוספתי לה.”

הראב"ד משיג על הרמב"ם בשתי נקודות. הראשונה, הראב"ד סובר שאשה שלא ילדה עשר שנים לא מפסידה את עיקר הכתובה משני הבעלים הראשונים שלה, גם אם תפקוד הבעלים היה תקין. לדעת הראב"ד אי אפשר לקבוע שחזקת החולי מהאשה גם אם הבעל יורה כחץ, אלא אפשר לתלות את האשמה לחוסר הילדים בבעל שלא זכה להבנות ממנה. לכן האשה לא מפסידה את עיקר הכתובה בכל מקרה. הנקודה השנייה בה חולק הראב"ד על הרמב"ם היא ביחס לתוספת הכתובה, לדעת הראב"ד לאשה שלא זכתה לילדים במשך עשר שנים אין תוספת כתובה שכן הבעל יטען שלא הוסיף על דעת כך. הרי שלדעת הראב"ד אם לא מוצאים באשה מום או חולי האשה אמנם לא מפסידה את עיקר הכתובה, אך ביחס לתוספת, האשה כן תפסיד את התוספת גם אם לא נמצא בה מום או חולי. הפסד התוספת נובע מהסברה שהבעל לא הוסיף לה על דעת כך. מכאן נראה שלראב"ד גם לאשה שהוחזקה לנפלים לא תהיה תוספת כתובה מכח הסברה שהבעל לא התחייב על דעת כך. שכן הראב"ד מגדיר אשה שלא ילדה עשר שנים כאשה שאין לה חולי או מום, אלא שהבעיה בבעל שלא זכה להבנות ממנה, ובכל אופן האשה הפסידה את התוספת בשל הסברה שהבעל לא התחייב על דעת כך. גם באשה שהוחזקה לנפלים קיימת אותה סברה, לדעת הראב"ד, שלא התחייב על דעת כך, אף על פי שלא נגדיר את ההפלות כחולי או מום, וכדין האשה שלא ילדה עשר שנים.

הרמב"ם מביא סיוע לשיטתו שהאשה לא הפסידה את תוספת הכתובה מדינה של האיילונית. הראב"ד שחלק כאן על הרמב"ם חולק על הרמב"ם גם בדינה של האיילונית. נבאר את דין האיילונית. ואת מחלוקתם של הרמב"ם והראב"ד בדין האיילונית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

איילונית היא אשה שאינה מסוגלת ללדת (כאיל זה שאינו יולד). נתעמק בדין האיילונית ונברר מה דין הכתובה ותוספת הכתובת באיילונית. במשנה במסכת כתובות דף ק עמוד ב מתבאר שאין לאיילונית כתובה:

”מתני’. הממאנת, השניה, והאיילונית – אין להן כתובה [...] אם מתחלה נשאה לשם איילונית – יש לה כתובה.”

ובגמרא בכתובות דף קא עמוד ב מבואר שמדובר כשלא הכיר בה שהיא איילונית:

”אמר רב הונא: איילונית – אשה ואינה אשה [...] הכיר בה – יש לה כתובה, לא הכיר בה – אין לה כתובה.”

ביחס לתוספת הכתובה, מבואר בגמרא בכתובות דף קא עמוד א:

”אין להן כתובה. אמר שמואל: ל”ש אלא מנה מאתים, אבל תוספת יש להן. תנ”ה: נשים שאמרו חכמים אין להן כתובה, כגון הממאנת וחברותיה – אין להן מנה מאתים, אבל תוספת יש להן.”

לדברי שמואל, אף על פי שבמשנה מבואר שאין לאיילונית עיקר כתובה תוספת כן יהיה לה. מהו טעמו של שמואל לחלק בין עיקר לתוספת? רש”י מבאר ביחס לתוספת:

”אבל תוספת יש לה – דמתנה בעלמא יהיב לה בחיבת ביאה.”

רש”י מבחין בין עיקר הכתובה לבין התוספת. ביחס לעיקר הכתובה, החיוב הוא מעיקר הדין. כשנמצאת איילונית ונמצא מקח טעות מתברר שהחיוב לא התחיל. לעמת זאת, תוספת הכתובה היא התחייבות של החתן שחייב את עצמו משום חיבת ביאה, החיוב הוא כמתנה של הבעל לאשה בכל מקרה, משום חיבת הביאה, ללא תלות עם מהות הקשר שביניהם. בדברי רבינו נסים – הר”ן, על הרי”ף במסכת כתובות דף נט עמוד ב מובא טעם נוסף:

”שכיון שהוסיף לה מדעתו ולא חשש לשמא תמצא איילונית רצה לזוק בנכסיו.”

הרמב”ם בהלכות אישות פרק כד הלכות ב-ג, פסק כשמואל והביא את טעם הדין:

”אבל הנושא אשה ולא הכיר בה ונמצאת איילונית או מחייבי לאוין, וכך הנושא שנייה בין הכיר בה בין לא הכיר בה, אין לה עיקר כתובה ולא תנאי מתנאי כתובה אבל תוספת יש לה [...] ולמה אין להן עיקר ויש להן תוספת, העיקר שהוא תקנת חכמים כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה הואיל ולא הכיר בה אין לה עיקר אבל התוספת שהוא חייב עצמו בה כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו הרי עמדה בתנאי שלה והרי הקנת לו הנאתה והרי היא עומדת אבל התורה אסרה אותה עליו ומה היא יכולה לעשות לפיכך יש לה תוספת שאין מעשיה הן הגורמין לה להאסר אחר הנישואין אלא אסורה היתה מקודם.”

הרמב”ם סבור שאם הבעל לא הכיר באשה שהיא איילונית, האיילונת מאבדת רק את עיקר הכתובה אך זכאית לתוספת הכתובה. הכסף משנה במקום מבאר את כוונת הרמב”ם בדרכו של רש”י שתוספת הכתובה ניתנת כמתנה משום חיבת הביאה, ולכן האיילונית זכאית לתוספת הכתובה בהעדר מעשה מצידה האוסר אותה על בעלה.

נשאלת השאלה, הרי ידוע שאשה שנמצאו בה מומים או נדרים, נחשב הדבר כמקח טעות והאשה שהיא בעלת מום או נדרים מפסידה את תוספת הכתובה. מדוע אפוא משתנה דינה של האיילונית שלא מפסידה את תוספת הכתובה, מאשה שנמצאו בה מומין או נדרים, שכן מפסידה את תוספת הכתובה? הר”ן על הרי”ף במסכת כתובות דף נט עמוד ב, שואל את השאלה, מיישב ומבאר את ההבדל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

”וכי תימא אמאי והא אמרינן בסיפא דעוברת על דת וחברותיה אין להן תוספת וחברותיה היינו נמצאו עלי' נדרים או מומין אלמא כל שמקחו מקח טעות אפילו תוספת אין להן ומאי שנא אילונית כשלא הכיר בה. יש לומר לא דמי דהתם כיון שהיתה יודעת במומיה והדבר ידוע שאין אדם נתפייס במומין ולא באשה נדרנית עלה דידה הוה רמי לגלויי ועלה סמך ולא חשש לבדוק אחריה אבל באילונית לא היה הדבר מוטל עליה שהרי לא היתה יודעת בכך.”

הר"ן מחלק בין אם האשה ידעה במומיה והסתירה אותם מהבעל שאז לא מגיע לה תוספת, לבין אם האשה עצמה לא ידעה במומיה, אז יש לה תוספת. לפי הסברו של הר"ן מובנת ההשוואה שערך הרמב"ם בין אשה שלא ילדה עשר שנים לאילונית, בשתי ההלכות מדובר בנתונים שהאשה לא ידעה עליהם לפני החתונה ולכן האשה לא הפסידה את התוספת שכן התוספת היא כמתנה משום חיבת הביאה. גם בנדון דידן באשה שהוחזקה לנפלים, האשה לא ידעה על הבעיה לפני הנישואין ולכן לא הפסידה את תוספת הכתובה.

יש להעיר, שעל הבעיות שאצל האשה גם הבעל לא ידע. ולכאורה יש לדמות נדון דידן לאשה שנמצאה רואה דם מחמת תשמיש שדינה מתבאר בסימן קי"ז שאין לה תוספת כתובה והבית שמואל שם בס"ק א' מבאר זאת מצד שהבעל לא היה יכול לבדוק ובכך שונה דינה מאילונית ששם הבעל כן היה יכול לבדוק בסימניה ומשלא בדק הפסיד. אלא שברואה מחמת תשמיש מדובר במום באשה ולכן היא מפסידה כשהבעל לא יכול היה לבדוק אף על פי שהיא לא הסתירה ממנו, בעוד בנדון דידן אין מום באשה אלא שהבעל לא זכה להבנות ממנה, וכפי שהתבאר, ולכן יש לדמות את נדון האשה שהוחזקה לנפלים לדינה של האיילונית שלא פשעה ויש לה תוספת, כמו כן ברואה מחמת תשמיש האשה נאסרת לבעלה מה שאין כן בנדון דנן.

הראב"ד חולק על הרמב"ם וסובר שלאילונית אין תוספת כתובה, אם הבעל לא הכיר בה שהיא איילונית בזמן הנישואין. וכך השיג על הרמב"ם בהלכות אישות פרק כד הלכה ב':

”ותמהנו עליו על אילונית שלא הכיר בה למה יש לה תוספת”

הראב"ד לא מחלק בין עיקר הכתובה לבין התוספת וכשם שסברת מקח הטעות מבטלת את עיקר הכתובה כך היא מבטלת את חיוב תוספת הכתובה. הראב"ד יפרש את דברי שמואל בגמרא רק ביחס לממאנת ולשניות ולא ביחס לאילונית, וכך מבאר את דבריו הריטב"א בסוגיה.

נמצא ששתי המחלוקות, שבין הרמב"ם והראב"ד, באשה שלא ילדה עשר שנים ובאילונית, קשורות זו בזו. לרמב"ם אשה שלא ילדה עשר שנים זכאית לתוספת הכתובה גם אם חזקת החולי ממנה וכן הדין באילונית שלא הכיר בה והסברה לכך שרואים את תוספת הכתובה כמתנה של הבעל לאשה מחמת חיבת הביאה. הראב"ד סובר שלאשה שאין ילדים עשר שנים אין תוספת כתובה, אף על פי שהחולי לא ממנה כי על דעת כך לא התחייב ואי אפשר לדמותה לאילונית כי גם באילונית הבעל לא מתחייב על דעת כך שתמצא איילונית.

נידון דנן באשה שהוחזקה לנפלים תלוי אפוא במחלוקת הרמב"ם והראב"ד. לרמב"ם ודאי שלאשה זכאות לתוספת הכתובה שהרי אין לראות בה כבעלת מום, ואפילו היה בה משום מום יש לחייב בתוספת הכתובה כדין האיילונית וכדין אשה שלא ילדה עשר שנים שגם אם חזקת החולי ממנה בכל אופן יש להן תוספת כתובה, זאת משום הסברה שהבעל נותן מתנה משום חיבת הביאה. לדעת הראב"ד הבעל יכול לטעון שעל דעת כך שתוחזק לנפלים לא התחייב. כשם שבאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה הבעל יהיה פטור מתוספת הכתובה, אף על פי שאין לאשה חזקת חולי, מפאת הטענה של הבעל שלא התחייב על דעת כך. לדעת הראב"ד אין לראות בדין האיילונית אחרת, שגם לאילונית אין תוספת כתובה כשלא הכיר בה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עתה להכרעת ההלכה. בשולחן ערוך אין התייחסות מפורשת לתוספת הכתובה בדין אשה שהוחזקה לנפלים, אלא רק לכתובה. אך לפי המבואר ניתן להסיק את דין תוספת הכתובה במוחזקת לנפלים, מדין האיילונית וכפי שהתבאר. דין האיילונית נפסק בשולחן ערוך אבן העזר סימן קטז סעיף ג שם נפסק שלאילונית שלא הכיר בה יש דין כחייבי לאוין:

“אילונית [...] ואם לא הכיר בה, דינה כדין חייבי לאוין שלא הכיר בה.”

ובחייבי לאוין נפסק שם בסעיף א:

“הנושא אחת מחייבי לאוין [...] ואם לא הכיר בה, אין לה מנה ומאתים אבל תוספת יש לה.”

הרי שהכרעת השולחן ערוך היא כדעת הרמב"ם שבאיילונית שלא הכיר בה יש לה תוספת כתובה. מכאן נלמד קל וחומר לנדון דנן, לעניין אשה שהוחזקה לנפלים, שהאשה לא הפסידה את תוספת הכתובה. שהרי אשה מפלת אינה נחשבת כבעלת מום אלא שאנו מניחים שהבעל לא זכה להבנות ממנה. אם לאילונית שהיא מוגדרת בעלת מום יש תוספת, קל וחומר שלמפלת, שאינה מוגדרת כבעלת מום, תהיה תוספת. גם אם כן היינו רואים במפלת כבעלת מום, דינה יהיה כמו האיילונית הזכאית לתוספת, אף על פי שנחשבת כבעלת מום. הסברה לכך היא שהבעל התחייב משום חיבת ביאה, והאשה לא הטעתה את הבעל.

הבעל לא יוכל לטעון קים לי כראב"ד, הסובר שהבעל פטור מתוספת הכתובה שלא התחייב על דעת כך, שכן מסתימת השולחן ערוך ניתן כאמור להוכיח שלא פסק כראב"ד. הצדדים הנידונים לפנינו קיבלו הוראות מרן ואי אפשר לטעון קים לי נגד דעת מרן. זאת ועוד, דעת הראב"ד היא דעת יחיד ואי אפשר לטעון קים לי כדעתו. כך מבואר בשו"ת מהרש"ך חלק א סימן קעד, בהתייחסות למחלוקת שבין הרמב"ם והראב"ד, בנדון אשה שלא ילדה עשר שנים ובנדון האיילונית. להלן דברי שו"ת מהרש"ך חלק א סימן קעד:

“מכל מקום כללא דדינא דנקטינן בהנך גווני אליבא דהרי"ף והרמב"ם ורבוותא דאזלי בשיטתייהו [...] והיכא דשהא עשר שנים וטוען עליה ברי שהחולי ממנה והוא יורה כחץ, אפילו לפי דבריה או שאמרה איני יודעת, תצא שלא בכתובה, ואפילו בבעל ראשון, ומכל מקום תוספת יש לה, שלא תהא פחותה מהאילונית. ואזלי לשטתייהו דסבירא להו דאילונית אפילו לא הכיר בה דאין לה כתובה מכל מקום תוספת יש לה. א"כ כל הנהו רבוותא דסבירא להו באילונית דיש לה תוספת, כמו שכתב הרב המגיד פרק כ"ד מהלכות אישות [ה"ב], הכא נמי היכא דחזקת החולי ממנה, נהי דתצא שלא בכתובה משום דהוי מקח טעות מ"מ תוספת יש לה, דלא גרע מהאילונית. ולהראב"ד ז"ל [שם] דסבירא ליה באילונית דאין לה תוספת, והכא אפילו בבעל ראשון ושני דסבירא ליה דבכל גוונא יוציא ויתן כתובה, אפילו היכי דאיכא למתלי דהחולי ממנה, אפילו הכי אמרינן שמא לא זכה להבנות ממנה, ומשום הכי כתב דיש לה עיקר כתובה אבל לא תוספת, שיאמר על דעת כן לא הוספתי לך:

והשתא יראה בנדון דידן דאפילו אם ראובן טוען על אשתו דחזקת החולי ממנה והוא מוחזק ביורה כחץ, מ"מ לא תפסיד התוספת, כיון דאליבא דכולהו רבוותא הוי דינא הכי, אף על גב דלהראב"ד אין לה תוספת, מכל מקום לא יוכל הבעל המוחזק לומר קים לי כהראב"ד דסבירא ליה דאין לה תוספת, ואף על גב דקיימא לן בעלמא דאין הולכים בממון אחר הרוב, ומש"ה בפלוגתא דרבוותא אמרינן דאע"ג דרובא דרבוותא מסייעי לתובע, ומיעוטא מסייעי לנתבע המוחזק, מ"מ יכול הנתבע המוחזק לומר קים לי כמיעוטא דמסייעי, והמוציא מחבירו עליו הראיה. מכל מקום היינו דוקא היכא דלפחות איכא תרי רבוותא דפליגי, אבל היכא דליכא אלא חד כבר כתב מוהרר"י קולון זלה"ה [בשו"ת שורש קמט] דאין אדם יכול לומר קים לי כפלוגי הגאון, היכא דכל חכמי ישראל חולקין עליו, וא"כ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יראה לכאורה דלפום ריהטא דהדין עם האשה, ואם ירצה ראובן לגרשה, חייב לפרוע לה כל סכי כתובתה נדוניא ותוספת עד סוף פרוטה אחרונה:”

בדבריו, עמד המהרש”ך על הקשר שבין שתי המחלוקות, בעניין שהתה עשר שנים ובעניין האיילוני, והכריע שהבעל חייב בתוספת הכתובה, ושלא נוכל לטעון קים לי כראב”ד הפוטר מהתוספת הכתובה, בהיותו דעת יחיד ולכן הבעל חייב בכתובה ובתוספת. אמנם בהמשך התשובה של המהרש”ך מובאת סברה לפטור את הבעל, אלא שבנדון דידן הסברה האמורה לפטור לא שייכת היות שמנהג התוספת בזמננו שונה וכן הסברה לפטור שם, מצד שמפסידה עיקר הכתובה, אך בנדון דנן האשה זכאית לעיקר הכתובה.

המסקנה שאשה שהוחזקה לנפלים לא מפסידה תוספת הכתובה הובאה להלכה בשו”ת אדמת קודש חלק א אבן העזר סימן כו, שעסק באשה שהוחזקה לנפלים ולאחר משא ומתן ארוך מוכיח שהאשה זכאית לתוספת הכתובה, להלן חלק קטן מתשובתו הארוכה:

”שאלה ראובן נשא אשה כשירה זה ז’ שנים ובתוך הז’ שנים הפילה ה’ פעמים דהיינו בראשונה י’ ששה חדשים ואח”כ בת ד’ חדשים ואח”כ בן בששה חדשים ואח”כ בת ג’ ירחים ואח”כ בן ח’ חדשים באופן שמעולם לא ילדה בן זש”ק = זרע של קיימא = וע”כ נפשו לשאול הגיעה [...] אם הוא מחוייב ליתן לה גם התוספת או דוקא הקו”ר ונדוניא דהנעלת לה דוקא על הכל יורינו המורה לצדקה הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה כי המשפט /לאלקים/ הוא ויבא שכמ”ה.

[...] וממילא רווחא שמעתתא וופשטה /ונפשטה/ בעיית ההואל /השואל/ אם חייב ליתן גם התוספת דלפי האמור ודאי שחייב אם בתוספת דהה /דהא/ אפי’ לר”ח דס”ל דכדל /דבכל/ הנך דאמרי’ דכופין ויוציא ויתן כתובה /כתובה/ דהיינו דוקא קו”ר ולא תוספת אפ”ה בשהתה עשר שנים ס”ל דיש לה תוספת ג”כ וטעמא דמילתא דכיון דלא מחמתה הוה דכופין דמה היא יכולה לעשות אם ב”ד כופין אותו משום פ”ו וה”ה והוא הטעם בנ”ד דיש לה תוספת דלא מחמת’ הוא דכופין למי שהפילה ג’ פעמים אלא משום פ”ו הוא דכופין אותה ומה היא יכולה לעשות. וכבר התכמנו /הסכמנו/ למעלה שכן דעת הרי”ף ז”ל כמדובר וכן היא דעת הרמב”ם ז”ל בפ’ ט”ו מה’ אישות ואחריתם כל ישרי לב וכ”ש לס’ ר”ח נמצא דבנ”ד לא מצינו מי שיאמר שלא תטול גם התוספת.”

לדעת אדמת קודש אשה המפלת לא הפסידה את תוספת הכתובה היות שהיא לא מכריחה את הבעל לגירושין אלא שחיוב הבעל בפריה ורביה מביא את הגירושין, ואין בכך כדי להפסידה את התוספת. וראה באריכות דבריו בדיון בדעות הפוסקים בנדון. מדבריו עולה שנדון דנן לא קשור לדעתו של הר”ח המובא בתוספות במסכת יבמות בדף סה עמוד ב, הסובר שכאשר האשה באה בטענה שרוצה ילדים אמנם כופים את הבעל לגרש ולתת עיקר כתובה אך האשה מפסידה את התוספת “דאדעתא למיפק לא אוסיף לה” – כי על דעת שתצא ממנו לא אוסיף לה. וכן דעת הרמב”ם בהלכות אישות פרק טו הלכה יא. לפי דברי בעל אדמת קודש עולה שדעת הר”ח נאמרה רק במקום בו האשה כופה על הבעל להתגרש ולא במקום שהגירושין לא באו בשל תביעת האשה. בנדון דנן הגירושין באו בשל רצון הבעל לילדים, ולא מכפיית האשה על הבעל, כאמור האשה אף ביקשה שלום בית, ועל כן האשה זכאית לתוספת הכתובה גם לדעת הר”ח האמורה. עוד בדברי שו”ת אדמת קודש התייחסות לדעת תשובת מהרשד”ם בחלק אבן העזר סימן קיח שכתב שלא ילדה עשר שנים אין תוספת, ועיין בדברי אדמת קודש שדחה דברי המהרשד”ם בארוכה והוכיח מדברי הפוסקים שלא כדעתו. נראה שגם לדעת מהרשד”ם בנדון דנן האשה זכאית לתוספת הכתובה כדין האיילוני וכפי שהתבאר.

גם בשו”ת גינת ורדים חלק אבן העזר כלל ד סימן י מסיק לחייב את הבעל בכתובה ותוספת כאשר האשה הוחזקה לנפלים, להלן קטעים מתשובתו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

”שאלה ראובן נשא אשה זה חמשה שנים ונתעברה ה' עבורים ואירע מזלה שאינה יכולה להשלים ימי עבור' ומפלת אותם נפלים ואינה יכולה להביא זש"ק כמנהג כל הנשים [...]

[...] דבין כך ובין כך הויא טענה אלימתא לאשה דתלי' במזלו של בעל שלא זכה ליבנות ממנה וכשמוציאה חייב ליתן לה כתובתה [...]

[...] כללא דמלתא דאין טענ' נפלים מיפה כחו של בעל וכשבא לגרשה חייב ליתן לה כתובתה [...]

[...] והר"ן העלה בפרק אלמנה נזונית שכל שאין האשה מכרת במום שבה כגון איילונית דלא יהבא דעתה למיבדק נפשה וכן במוציאה ששהתה עשר שנים ולא ילדה אע"פי שבדין מוציאה שיש להן תוספת וא"כ כ"ש בזו דנ"ד שנולד בה המום ברשותו של בעל דודאי יש לה גם תוספת [...]

למרות כל האמור, בפסק דין של בית הדין הרבני בירושלים בתיק מספר 121-4043 לפני הרבנים: הרה"ג חיים יהודה רבינוביץ שליט"א, הרה"ג ציון אלגרבל שליט"א והרה"ג יעקב אליעזרוב שליט"א (מובא במאגר המקוון בפרויקט השו"ת של בר אילן בפסק דין קעח) בנדון דומה באשה המוחזקת לנפלים כתבו שיש לפשר בעניין הכתובה בשל הדעות החולקות שהוזכרו בפסק הדין, וכן בשל העובדה שהכתובות בזמננו נכתבות לכבוד בלבד. אם לדין יש תשובה, וכפי שהתבאר עד כה. כמו כן קשה להגדיר את הכתובה הנהוגה בזמננו שנכתבת רק לכבוד בלבד. אלא שבלאו הכי האשה לא תובעת את כל סך הכתובה, וכפי שיבואר בהמשך, על כן נראה שבעובדה שהאשה מחלה על מרבית מסכום הכתובה יש מענה גם לדעת פסק הדין האמור.

תביעת הכתובה

לאחר הקביעה העקרונית שהאשה זכאית לכתובה ולתוספת הכתובה, יש לבחון את תביעת האשה ביחס לגובה הכתובה. תחילה נסקור את השתלשלות תביעת הכתובה. בכתובה עצמה נכתב שסך עיקר הכתובה הנדוניא והתוספת עולים לסך של מליון ש"ח. למרות הסכום הכתוב בכתובה, בכתב תביעת הכתובה, האשה תבעה רק 500,000 ש"ח. להלן העתק מסעיף 64 לכתב התביעה.

”64. על כן מתבקש בית הדין כדלקמן:

א. במקרה של גירושין להורות לבעל לשלם לאישה את כתובתה ופיצויי כתובתה בשל ההתעללות ואופן ההתנהגות הבוטה שלו כלפיה בעוד האישה מסתמכת על חייה עמו להיות אם ובעלת משפחה, סך 500,000 ש"ח.

ב. במקרה של גירושין להורות על צו עיכוב יציאה מן הארץ ועיקול כל נכסיו של הבעל.”

לא מדובר בטעות של האשה שתבעה רק 500,000 ש"ח לכתובתה, שעה שכתובתה עומדת על 1,000,000 ש"ח, שכן העתק הכתובה עצמה צורף לכתב התביעה, והדברים התבארו בפרוש בדיון שהתנהל לפני ההרכב הראשון. כך בפרוטוקול הדיון מיום י"ט במרחשון התשע"ה (12/11/2014):

”ב"כ האישה: [...] הכתובה היא ע"ס מיליון ש"ח [...] אנחנו מבקשים מחצית מהכתובה כדי שלאישה תהיה התחלת דרך.”

מכאן שתביעת הכתובה מראש הועמדה על מחצית מסך הכתובה והועמדה על סך 500,000 ש"ח. במהלך הדיון האמור, בית הדין הציע להעמיד את סכום תביעת הכתובה על סך של 50,000 ש"ח, ושבת הדין יחליט בזכאות הכתובה לפי שיקול דעת. באת כוחה של האשה התנגדה להעמדת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התביעה לסך של 50,000 ש"ח, אך הסכימה להעמיד את תביעת הכתובה לסך של 250,000 ש"ח אלא שבא כח הבעל התנגד לכך. בסופו של דבר הצדדים הגיעו להסכם שבית הדין יפסוק את הכתובה על פי ההלכה לאחר הגירושין. הצדדים התגרשו והחלו דיונים בתביעת הכתובה לאחר הגירושין.

בדיון שהתקיים ביום כ"ט באייר התשע"ה (18/05/2015), לפני ההרכב השני, עלתה שוב שאלת גובה תביעת הכתובה, להלן קטע מפרוטוקול הדיון:

"בית הדין: הדיון להיום לנושא הכתובה.

בית הדין: מה סכום הכתובה?

ב"כ האישה: סכום הכתובה הוא מיליון ש"ח. אני מסכימה לסכום של שלוש מאות אלף.

בית הדין: האם בהסכמה ניתן לקצוב את סכום הכתובה, הצדדים ייתנו לבית הדין שיקול דעת בהחלטת בית הדין בהחלטתו על זכאותה או אי זכאותה של האישה?

ב"כ האישה: אני לא מסכימה להצעת בית הדין. האישה 15 שנה סובלת מהתעללות. אם בית הדין יעלה את הסך הכתובה לסכום של 300 אלף ש"ח אנחנו נסכים.

ב"כ הבעל: אנחנו לא מסכימים.

בית הדין: האם תסכימו לסך של 150 אלף ש"ח?

ב"כ הבעל: אני מכיר את ההצעות של בית הדין. אני דיברתי עם הבעל על הנושא הזה. זה עלה בשיחות ביננו. התשובה הייתה אני לא יכול להתחייב. אני לוקח את זה בחשבון. אני לא מוכן שהסכום יעמוד על סך של 150 אלף ש"ח. גם לא לסכום של מאה אלף ש"ח.

ב"כ האישה: האישה כבר 15 שנה סובלת. לבעל יש ילד. הוא צריך לראות מה הוא עשה. מדובר באדם שלא רוצה לשלם שקל. שיתן מאה אלף ש"ח עכשיו מזומן עכשיו נסגור את התיק. אין לו שום דירה. יש לו רק עסקים על הדרך. אני מבקשת סך של 300 אלף ש"ח.

מהאמור בפרוטוקול הדיון עולה שהאשה הסכימה לקבל 100,000 ש"ח עבור כתובתה, אם הבעל יסכים לשלם לאלתר במזומן ללא צורך בדיונים, כמו כן הסכימה שאם יתקיימו דיונים בתביעת הכתובה, גובה הכתובה יעמוד על סך 300,000 ש"ח. הבעל לא הסכים והחלו הדיונים על הזכאות בכתובה.

בית הדין בהרכבו הנוכחי המשיך לעסוק בשאלת הזכאות העקרונית לכתובה ולא עסק בשאלת גובה הכתובה.

בינתיים האשה החליפה את יצוגה המשפטי ובא כוחה החדש הגיש ביום כ"ח באדר תשע"ו (8.3.2016) כתב תביעה לחלוקת רכוש בו מפורטת תביעת האשה לחלוקת הרכוש ולקבלת פיצוי בסך 2,250,000 ש"ח וכן נזכרת תביעת כתובה כשהיא צמודה תביעת הכתובה הועמדה בסך 1,350,000 לפי חישוב ערך הכתובה בסך 1,000,000 ש"ח, בתוספת הצמדה בסך 350,000 ש"ח. כמו כן תבעה האשה תביעה נזיקית בסך 1,100,000 ש"ח. בסיכומים שהוגשו על ידי ב"כ האשה מבוקש לחייב את הבעל בכתובה צמודה בסך 1,350,000 ש"ח ועוד פיצוי בסך 1,000,000 ולהמשיך לדון בתביעת חלוקת הרכוש.

הרי לפנינו סכומים שונים ביחס לגובה תביעת הכתובה שהוזכרו על ידי האשה עצמה במהלך הדיונים. החל מסך 100,000 ש"ח, וכלה בסך של 1,350,000 ש"ח ובאמצע הוזכרו הסכומים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

250,000 ש"ח, 300,000 ש"ח ו־500,000 ש"ח. מהו אפוא הסכום בו יש לחייב את הבעל. לצורך הכרעה יש לעיין בסוגיית דינו של התובע בבית הדין פחות ממה שמגיע לו.

תובע פחות ממה שמגיע לו

בשולחן ערוך חושן משפט סימן יז סעיף יב נפסק בדברי הרמ"א:

" בעל דין שתבע חבירו בעד דבר מועט, והדיין רואה שיתחייב לו על פי הדין יותר ממה שתבע, אין לו לדיין לפסוק יותר ממה שתבע; ואם פסק לו יותר, הוי טעות בדין וחוזר. (דעת עצמו מפ"ק דב"ב רוניא אקפיה רבינא וכו', וכ"כ הריב"ש בסימן רכ"ז).

לדעת הרמ"א על הדיין לפסוק לפי התביעה שלפניו ולא לפי זכויותיו האמתיות של התובע. מקור ההלכה נלמד מהמעשה המובא במסכת בבא בתרא בדף ה עמוד א עם רוניא ורבינא. שם מבואר שרבינא תבע מרוניא בפחות ממה שהגיע לו, ורבא פסק שרוניא ישלם לרבינא את הסך הנמוך שבתביעה ולא את החיוב הגבוה אותו חייב באמת רוניא, לפי הדין. להלן לשון הסוגיא:

"רוניא, אקפיה רבינא מארבע רוחותיו. א"ל: הב לי כמה דגדרי, לא יהיב ליה. הב לי לפי קנים בזול, לא יהיב ליה. הב לי אגר נטירותא, לא יהיב ליה. יומא חד הוה קא גדר דיקלי, אמר ליה לאריסיה: זיל שקול מניה קיבורא דאהיני. אזל לאתויי, רמא ביה קלא, א"ל: גלית דעתך דמינח נחא לך, לא יהא אלא עיזא בעלמא, מי לא בעי נטירותא? א"ל: עיזא בעלמא לאו לאכלויי בעיא. א"ל: ולא גברא בעית דמיכלי לה? אתא לקמיה דרבא, א"ל: זיל פייסיה במאי דאיפייס, ואי לא, דאינא לך דינא כר"ה אליבא דרבי יוסי."

לצורך הנוחות, מובא להלן באור הסוגיא לפי פרוש "חברותא":

"בעל שדה בשם רוניא, אקפיה, הקיפו רבינא, שהיו לו ארבע שדות מסביב לשדהו, בגדר, מארבע רוחותיו. אמר לו רבינא המקיף לרוניא הניקף: הב לי כמה דגדרי, תן לי מחצית ההוצאות ממה שגדרתי! וכדברי רב הונא לעיל בדעת רבי יוסי של המשנה, שהכל לפי מה שגדר. שכך היא ההלכה. לא יהיב ליה. לא נתן רוניא לרבינא את חלקו בהוצאות הגידור, משום שטען כי אין לו צורך בגדר לשמירת שדהו. חזר רבינא וביקש: הב לי, תן לי לפחות, לפי דמי קנים בזול. וגם זאת, לא יהיב ליה. שוב ביקש רבינא: הב לי אגר נטירותא, תן לי לפחות את שכר השמירה, שחסכת, את הסכום שהיה עולה לך להעמיד שומר לשדך אלמלא גדרתי אני את הגדר. לא יהיב ליה. יומא חד, יום אחד, הוה קא גדר דיקלי, היה רוניא גודר מלקט תמרים מהדקל שבשדהו. אמר ליה רבינא לאריסיה, לאריס שלו: זיל לך שקול מיניה, וקח מהתמרים של רוניא קיבורא דאהיני, אשכול תמרים שלא הבשילו! ובפני רוניא ציווה רבינא לאריסו על כך. אזל לאתויי, הלך האריס של רבינא להביא את אשכול התמרים מתמרו של רוניא. רמא ביה קלא, הרים עליו רוניא קולו. גער בו. אמר ליה רבינא לרוניא: כיון שצעת על האריס שלי, בכך גלית דעתך דמינח נחא לך, שנוח לך בשמירת הדקלים, שלא יטלו אנשים את פירותיהם, כי חשובין הם בעיניך. ולכן, אף אם אינך ירא מן הגנבים, כפי שטענת לפטור עצמך מלשלם, עדיין חייב אתה לשלם את חלקך בגדר, כי נהנה אתה ממנה, שהרי לא יהא אלא משום עיזא בעלמא, מפני העזים המסתובבות באזור, שלא יכנסו לאכול תמרים, מי לא בעי נטירותא, וכי אינך צריך לגדר סביב שדך כדי לשמור את התמרים מאכילת העזים? אמר ליה רוניא: עיזי בעלמא, לאכלויי בעיא! סתם עזים, צריך למונעם על ידי גערה. כלומר, די בגערה כדי להרחיקם! אמר ליה רבינא: ולא גברא בעית?! וכי אינך צריך אדם שומר דמיכלי לה שיגער בהם? ואם כן, חסכתי לך שומר זה, ותן לי שכרו! אתא לקמיה בא רוניא לפני דרבא, ושאל מה דינו. אמר ליה רבא: זיל פייסיה במאי דאיפייס. לך פייסנו לרבינא במה שכבר התפייס לך, לקבל רק את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שכר השומר, שעדיף לך הדבר הזה מלשלם לו חלק מדמי הגדר. ואי לא, אם לא תעשה כן, דאיננא לך דינא, אדון אותך בדין, כרב הונא אליבא דרבי יוסי, הסובר, הכל לפי מה שגדר, ואז תצטרך לשלם מחצית הוצאות הגדר, לפי שכן היא ההלכה.

בהבנת ההלכה נאמרו הסברים שונים על ידי מפרשי השלחן ערוך, בפסקי דין רבניים חלק ד' עמודים 178–179 בפסק דין של בית הדין הרבני הגדול לפני הרבנים, הרה"ג יעקב הדס זצ"ל, הרה"ג יוסף שלום אלישיב זצ"ל, והרה"ג בצלאל זולטי זצ"ל, נסקרו הדעות בהבנת ההלכה, כדלקמן:

"והנה הלכה זו כי אין לו לדיין לפסוק יותר ממה שתבע היא מהלכות עמומות וכמה שיטות נאמרו בזה, להב"ח והסמ"ע סובר הרמ"א דאין לדיין לפסוק יותר גם אם לא תבע יותר מחמת שלא היה בקי בדין. והש"ך חולק ע"ז כי למה יפסיד מפני שלא ידע הדין על בוריו, הלא מחילה בטעות היא. והתומים מוסיף דאין לך פתח פיך לאלם גדול מזה. גם להר"י הסובר דפתח פיך לאלם הוא לנתבע דוקא – לא כמשמעות לשון הרמב"ם והשו"ע – זה רק בטענה שהיה לו לטעון ולא טען, אבל במה שלא ידע הדין ולכן א"א לו לטעון, פשיטא שיש לדיין לטעון. ולכן דעת הש"ך כהלבוש וכ"ד הט"ז וכ"פ התומים, דאם ברור לדיין שהבע"ד טעה, רשאי לפסוק כפי המגיע לו ורק באופן שהדבר ספק אם זה מחמת חסרון ידיעה בדין או דהאי מחילה או ויתור בשביל איזה חשבון על זה וכיוצא בנאמר דאין לדיין לפסוק יותר ממה שתבע. ויש הבדל בין אם התובע הוא ת"ח או עה"א דבעה"א יש להניח שאיננו יודע את הדין, ע' תומים סי' י"ז אורים ס"ק כ"ח.

ולדעת הנתיבות חידושים סק"כ כשידעין שהוא טועה בדין הוי מחילה בטעות ומחוייב לפסוק ויש לנו לתלות בטעות ולא במחילה, ובכדי שהדעת טועה לא תלינן במחילה רק בטעות ואין לך בכדי שהדעת טועה יותר מדין תורה בזמן הזה שנתמעטו הלככות ומכ"ש בעה"א שאינו יודע בשום דין.

ולפי שער המשפט אם התובע תובע בסתם פחות ממה שמגיע לו עפ"י הדין, אין לנו לפסוק יותר ממה שתבעו דאמרי' דילמא מחל לו יותר מכדי שאין הדעת טועה, דכיון שתבעו לב"ד מסתמא כל אדם דרכו להרכות בטענות וזכויות לפני ב"ד אף בדברים שאין בהם ממש, ומדטען בפחות ממה שמגיע לו עפ"י הדין מסתמא מחל לו על המותר.

(וע' גם בערוך השלחן סי' י"ז אות י"ט שכתב: – וכן כל זכות שרואה הדיין לתובע והוא לא תבע אם ברור אצל הדיין שהתובע לא הרגיש כלל בזכות זה צריך הדיין לומר לו דע שיש לו זכות בענין זה).

מהדיון בין מפרשי השלחן ערוך עולה שיש להבחין בין המצבים השונים של התביעה המופחתת. במצב שהתובע טעה ולכן תבע פחות ממה שמגיע לו, התובע לא יפסיד את זכויותיו ועל הדיין לפסוק לתובע את מלוא זכויותיו. אמנם במצב שאפשר לתלות שהסיבה שהתובע תבע פחות נובעת ממחילה, הרי שאין לדיין לפסוק יותר ממה שמבקש התובע. כך העלו להלכה בפסקי דין רבניים חלק ב פס"ד בעמוד 165 בפסק בית הדין הרבני הגדול לפני הרבנים: הראשון לציון הרב הראשי לישראל הרה"ג יצחק נסים זצ"ל, הרה"ג יוסף שלום אלישיב זצ"ל והרה"ג בצלאל זולטי זצ"ל:

"העלו האחרונים שאין הדברים כפשוטם, ודוקא באופן שיש להניח שזה שלא תבע את כל המגיע לו לפי הדין הוא מפני שמחל לו ע"ז רק במקרה זה אין לו לדיין לפסוק יותר ממה שתבע התובע, אבל אם הסיבה שלא תבע יותר נובעת מהעלם – דבר או מצד חסרון ידיעה בהלכה, או בעובדה לא הפסיד את זכותו בזה. ע' בש"ך ובנתיבות המשפט שם."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדעת הש"ך גם אם מתעורר ספק שמא התובע מחל, אין להוציא מהנתבע יותר מכפי שהתובע תבע. ולא רק במחילה ודאית נאמרה ההלכה. להלן לשון הש"ך חושן משפט סימן יז ס"ק טו

"[...] שהבע"ד תובע בסתם דבר מועט, לא יפסוק לו הדיין יותר ולומר בודאי התובע טועה בדין, אלא יכול להיות שמוותר כנגדו או מחל לו, ולכך מספק לא יוציא ממון."

הרי שאם מתעורר ספק שהתביעה הנמוכה נובעת ממחילת התובע על שאר זכויותיו, אין לדיין לפסוק יותר מהתביעה.

לפי האמור, יש לבחון, בנדון דנן, האם קיימת מחילה או ספק מחילה ביחס ליתרת סכום הכתובה, או שמדובר בטעות. אם מדובר בטעות הרי שאין להתחשב בתביעה הפחותה ויש לפסוק את מלוא הסכום. אך אם מדובר במחילה, או בספק מחילה הרי שיש לפסוק בהתאם לתביעה.

ההלכה האמורה נאמרה במקרה שבעל הדין לא תבע יותר מהמגיע לו. נותר עדיין לברר האם בעל דין שלא תבע בתחילה את כל זכויותיו, יוכל לאחר מכן להשלים את תביעתו, ולדרוש את כל מה שמגיע לו. שכן בנדון דנן ב"כ החדש של האשה העלה את גובה תביעת הכתובה תוך התעלמות מהסכומים שנתבעו בתחילה. האם בעל דין שתבע בתחילה פחות מהמגיע לו, יכול בהמשך להשלים את תביעתו? התשובה לכך תלויה בשאלה האם היתה מחילה על מה שלא נתבע בתחילה. אם היתה מחילה הרי שלאחר המחילה אין יכולת לחזור ולתבוע היות שהמחילה ביטלה את שאר הזכויות. בעוד שאם העדר התביעה לא נחשבת כמחילה, הרי שאפשר לתבוע בשלב מאוחר יותר את שלא נתבע בתחילה.

המפתח לקביעה האם היתה מחילה או לא תלוי בידיעה ובהבנה של התובע על מהות התביעה. אם ברור שבשעת התביעה התובע ידע שיכול לתבוע יותר ובכל אופן תבע פחות, הרי שיש לראות כאן מחילה. בעוד אם התובע לא ידע על שאר זכויותיו, קשה לתלות את העדר התביעה במחילה. החילוק האמור נלמד מתוך תשובת מעיל צדקה ס"ס נ"ג המובא בפתחי תשובה חושן משפט סימן יז ס"ק יח. המעיל צדקה חולק על הש"ך וסובר שאם יש ספק אם היתה מחילה, הדיין רשאי לפסוק יותר, לדעתו בעל הדין גם נאמן לטעון שטעה ולכן תבע פחות. ובכל אופן כותב בעל המעיל צדקה שאם ברור שהתובע ידע שיכול היה לתבוע יותר, ולא תבע, רואים את העדר התביעה כמחילה, להלן לשון הפתחי תשובה המביא את דעת מעיל צדקה:

"[...]אולם בתשובת מעיל צדקה ס"ס נ"ג הקשה על הש"ך בזה, ומסיק לדינא דדוקא אם ברור שידע לתבוע יותר כי ההיא דרבינא שמתחילה תבע כל דמי גדרו כו', בזה הוא דאמרינן דמה שלא תבע יותר הוה כמחילה מפורשת ולכן אין לו לפסוק יותר, אבל כל שאר מסתפקים אם מחל לו המותר או טעה בדין, הא ודאי דרשאים הב"ד לומר לו שע"פ הדין מגיע לו יותר."

הרי שלדעת מעיל צדקה כשברור לתובע שיכול היה לתבוע יותר, ותבע פחות רואים בהעדר התביעה מחילה.

לפי העקרונות האמורים, נערוך עתה בחינה ביחס לסכומים שהוזכרו בתביעת הכתובה של האשה.

סכום של 100,000 הוצע על ידי ב"כ האשה אך ורק בתנאי שהבעל ישלם במזומן, בהסכמה וללא צורך בדיונים. הרי שיש כאן מחילה מותנית. הבעל לא הסכים לשלם את הסך הנדרש ללא דיונים, הדיונים נמשכו על כן אין לראות בסכום הסכמה ומחילה על שאר הזכויות, מאחר שהבעל לא קיים את חלקו בהתנאה.

סכום של 250,000 ש"ח הוזכר במסגרת המשא ומתן לפני ההרכב הקודם הראשון של בית הדין. בית הדין ניסה להביא את הצדדים לסכום מוסכם לתביעת הכתובה עם הסכמה דיונית שבית הדין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יכריע לפי שיקול דעתו. האשה אמנם הסכימה להעמיד את סכום הכתובה לסך 250,000 ש"ח, אך גם כאן נראה שההסכמה היתה מותנית בכך שהבעל יתן הסכמתו לכך שבית הדין יפסוק לפי שיקול דעתו. הבעל לא הסכים לכך ועל כן אין לראות כאן מחילה. בסופו של דבר הצדדים הגיעו, כאמור, להסכם גירושין שבו נאמר שבית הדין יפסוק את הכתובה לפי ההלכה, הרי שלא הגיעו להסכמה לא ביחס לגובה התביעה ולא ביחס לסמכות בית הדין להכריע לפי שיקול דעתו. ואין לראות כאן מחילה.

סכום של 300,000 ש"ח הועלה בדיון לפני ההרכב הקודם השני של בית הדין. כאן נאמר בפרוטוקול שהאשה תובעת סך 300,000 ש"ח, מההקשר משתמע שיש כאן העמדת הכתובה על הסך האמור ללא תנאי כלשהו. מההקשר הפרוטוקול משתמע שאם הבעל היה מסכים לשלם 100,000 ש"ח לאלתר ללא דיונים האשה היתה מסתפקת בכך, אלא שאם הבעל לא יסכים לשלם 100,000 ש"ח, הרי שהאשה תתבע סך של 300,000 ש"ח. נראה שקיימת כאן מחילה על שאר סך הכתובה. לפי דעת הש"ך, די בכך שמתעורר ספק שמא האשה מחלה על יתרת כתובתה כדי שבית הדין לא יוציא מהבעל יותר מהסכום המבוקש, היינו 300,000 ש"ח. לדעת מעיל צדקה, ברור הרי שהאשה ידעה שאפשר לתבוע יותר, שכן מוכח שהאשה ידעה שכתובתה היא בסך מיליון ש"ח. לכן בתביעה הפחותה יש מחילה. מאחר שלאשה היה ידוע שבכתובתה נכתב מיליון ש"ח ובכל אופן תבעה רק 300,000 ש"ח אין זאת אלא משום מחילתה הוודאית על ההפרש.

אמנם בשו"ת הגרי"א הרצוג זצ"ל – פסקים וכתבים חלק ט – חושן משפט, בסימנים צו-צז, מוכח בארוכה שאמירת "איני תובעך" אינה נחשבת למחילה על זכות התביעה בעתיד. אלא שבנדון שם מדובר בשתי תביעות שונות, האחת תביעת החזר הגנבה והנזק, והשנייה תביעת הפסד הרווח שנגרם. כמו כן התביעה השנייה יכולה להתברר גם בערכאות אחרות. לכן בנדון שם אין באמירת "איני תובעך" את התביעה השנייה משום מחילה, שהרי לא היו עסוקים כלל בתביעה האחרת שאותה ניתן להגיש גם בערכאות אחרות. לא כן בנדון דנן מדובר בתביעה אחת, תביעת הכתובה, שיכולה להתברר רק בבית הדין. מדובר בשטר אחד הוא שטר הכתובה אותו האשה מבקשת לגבות. משעה שהתובעת העמידה את סך תביעת הכתובה בבית הדין לסך מסויים יש לראות מחילה על שאר הסכום. כמו כן, בשעת התשלום של הסך המבוקש על ידי האשה, הבעל הרי יכול לבקש מהאשה לקבל את שטר הכתובה, בטענה שפרע את התביעה הנדרשת, וכיצד אם כן תגבה האשה את השאר. אין זאת אלא שיש לראות כאן מחילה ודאית של האשה על שאר סך הכתובה.

גם אם נראה את התביעה בסך 300,000 ש"ח רק כספק מחילה על שאר הסכום ולא כמחילה ודאית, בכל אופן לא ניתן לחייב את הבעל בשאר. לא רק לדעת הש"ך האמורה שלדעתו אפילו בספק מחילה אין להוציא, ואם הוציאו צריך להחזיר. אלא גם לדעות החולקות על הש"ך (וראה נתיבות המשפט בסימן י"ז בס"ק א' וראה שער משפט סימן כ"ס ה'), בכל אופן אי אפשר להוציא מהבעל בספק מחילה של כתובה. שכן הבעל מוחזק בכספו ולא ניתן להוציא ממנו ממון כשקיים ספק במחילת האשה על הכתובה. הדבר שנוי במחלוקת בראשונים, וכך הכריעו האחרונים וכפי שמתבאר בדברי הרה"ג עובדיה יוסף זצ"ל בפסקי דין רבניים חלק ו עמוד 108, וכדלקמן:

[...] וליכא הכא מחילה ודאית, מ"מ י"ל דבכה"ג נמי אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה. ועיי' בב"ב (קל"ב ע"ב) גבי שכ"מ שכתב כל נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא איבדה כתובתה (שכיון שעשאה שותף בין הבנים מחלה כתובתה. רשב"ם). ובעי רבא, בבריא היאך, מי אמרינן דדוקא בשכ"מ דידעה דלית ליה וקא מחלה, אבל בבריא סברה הדר קני, א"ד השתא מיהת לית ליה, תיקו, וכ' בב"י אה"ע (סי' ק"ו) דהרמב"ם והרא"ש פסקו שאיבדה כתובתה, (ובהרי"ף שבידינו כ' דמוקימין כתובה אחזקתה, אבל המהריב"ל בתשו' סי' פ"ב כ' שהוא ט"ס בהרי"ף). וכ"פ בשו"ע שם /אה"ע/. ומוכח שבספק במחילה לא מפקינן ממונא, וכ' בשו"ת מהרי"ט ח"א (סי' קי"ט), דה"ט משום דאנן קי"ל כב"ה שאינן שותות ולא נוטלות כתובה, דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי (סוטה כ"ה ע"ב). (ועיי' בברכי יוסף ובנחל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יצחק חו"מ סימן י"ב), אלמא דמספיקא לא גביא, ה"נ מספיקא לא גביא, אבל רבינו ברוך מארץ יון כ' דבכריא מספיקא לא מפסדא כתובתה, והובא בהג"א, ואף על גב דאנן קי"ל כב"ה, אפשר שדעת רבינו ברוך דהכא כיון דמשום טענת מחילה אתינן עלה, והיורשים אינם יודעים שמחלה בודאי, דהא מספיקא ליה להש"ס בהא, הו"ל כדין הלוייתני ואינו יודע אם פרעתין דחייב, דברי ושמא ברי עדיף בכה"ג, כיון שהוא מודה שחייב לה כתובה מקודם אלא שמסתפק במחילתה, ע"ש. ולפי"ז לדידן דנקטינן כהפוסקים דפליגי על ר' ברוך אף בספק מחילה לא גביא כתובתה, ודלא כמ"ש בתשו' הרדב"ז ח"א סימן שס"ד הנ"ל, ולא דמי לאיני יודע אם פרעתין, דהתם הו"ל למידע משא"כ הכא, וכמ"ש המשנה למלך (רפ"ד מה' שאלה ופקדון), ועי"ל כמ"ש הנמוקי יוסף (כ"ב קל"ב ע"ב) דה"ט משום דלית ליה לשטרא דכתובה שעת הכושר כלל, שלא ניתנה כתובה לגבות מחיים, ומש"ה הו"ל בעל השטר מוציא מן המוחזק, ע"ש. וע"ע בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א (סי' כ"א דנ"ו ע"א), שמחלק ג"כ בין כתובה לשט"ח אחר עפ"ד הנמוקי"י הנ"ל, ע"ש. ומעתה בני"ד אמרינן שאינה יכולה להוציא מן המוחזק וחשיבא שפיר מחילה גמורה על כתובתה.

מבואר שבספק מחילת הכתובה אי אפשר להוציא מהבעל המוחזק. כך הסיקו והעלו להלכה, לאחר ברור ארוך בנדון, בבית הדין בחיפה בתיק מס': 1888/תשס"ה הרבנים: הרה"ג ישראל שחור שליט"א, הרה"ג מימון נהרי שליט"א, והרה"ג יצחק מרוה שליט"א (הובא בפסקי דין רבניים במאגר המקוון שבפרויקט השו"ת של בר אילן פס"ד עד) בנדון בספק עובדתי האם האשה מחלה על כתובה:

"[...] ובידין זה של ספק מחילה על כתובה רבו הפוסקים הסוברים שהבעל הוא המוחזק והאשה נחשבת למוציאה ממנו, ועליה להביא ראיה [...] היוצא מדברינו, שגם אם נתחשב בעמדת התובעת וב"כ, ונניח שיש ספק מחילה, מ"מ כבר הכריעו הפוסקים שבמקרה זה, חובת ההוכחה מוטלת עליה."

הכרעת הפוסקים היא שלא מוציאים מהבעל את תשלום הכתובה, גם כשקיים ספק עובדתי שמא האשה מחלה על כתובתה. וראה באמרי בינה דיניי סימן מו המבאר את טעם הדין לפי דברי הנימוקי יוסף בסוגיא בבבא בתרא, בדף ס מדפי הרי"ף. הנימוקי יוסף הסביר שם ששטר הכתובה נחשב לשטר שאין לו "שעת הכושר", וביאר האמרי בינה את דבריו, כדלקמן:

"ובאמת בני"ב שם כ' וז"ל ועליה להביא ראיה דכל היכא דלית ליה לשטרא שעת הכושר מקרי בעל השטר המוציא ולשון זה צריך ביאור וכנראה דכוונתו הוא דוקא בכתובה הואיל דלא נתנה לגבות מחיים ולא ברור חיובו עד שימות הבעל או תתגרש לא מקרי חיוב עד עת ראוי לגביה"

מבואר מדברי האמרי בינה שמאחר וקיימים ספקות בחיובי הכתובה, לכן הבעל נחשב המוחזק ולא האשה. נראה שגם בנדון דנן, אף על פי שמדובר בזוג שכבר התגרש, מאחר שקיימים ספקות בחיוב הכתובה, לכן כשקיים ספק במחילה הבעל הוא המוחזק ולא ניתן לחייבו מספק. וראה בשו"ת יביע אומר חלק ג – חושן משפט סימן ג שם מובא הסבר נוסף לטעם הדין שבספק מחילת הכתובה לא יוציאו מהבעל, לפי דברי שו"ת הרשב"ץ, משום שחיובי הכתובה הם בגדר "מקולי כתובה":

"[...] וע' בשו"ת הרשב"ץ ח"ב (סי' רעב) ד"ה וכתב, דמ"ש הפו' בהיה דב"ב (קלב:): שמחלה כתובתה, משום דמקולי כתובה דיינינן לה. ע"ש [...]"

חיוב הכתובה פחות משאר חיובי ממון אחרים משום "מקולי כתובה" ולכן בספק מחילת הכתובה לא יוציאו מהבעל. כמו כן מבואר בדברי נחל יצחק חושן משפט סימן צח שלדעת הרשב"א אם קיים ספק באומדנא על המחילה, המחילה תקפה, ואלו דבריו:

"[...] ולשיטת הרשב"א [...] אף היכא דליכא רק ספק אומדנא אם מחלו או לא ג"כ הוי מחילה [...]"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדעת הרשב"א לפי נחל יצחק, קיימת מחילה גם כשיש רק ספק אם קיימת אומדנא על המחילה. עדיין נותר לברר מה תוקף המחילה? והרי לכאורה המחילה היא רק בלב ודברים שבלב אינם דברים, וכיצד אפוא חלה המחילה? אמנם כאשר לדברים שבלב מצטרפת הוכחה לקיום המחילה שבלב, יהיה תוקף למחילה שבלב. הדברים נלמדים מדברי שו"ת מהרי"ט חלק ב' חו"מ סימן מה, שכתב:

"ונראה לי דמחילה בלב לאו כלום היא דהא קי"ל דדברי' שבלב לא הוו דברים [...] אלא נראה דעיקרא דמלתא בהכי תליה דודאי כל היכא דליכא הוכחה למה שבלבו דברים שבלבו לאו מידי הויין אבל היכא דאיכא הוכחה הוו דברים."

מדבריו עולה שאם קיימת הוכחה לקיום המחילה שבלב, המחילה תקפה. בנדון דנן, קיימת הוכחה גדולה וברורה על מחילת האשה. האשה עמדה לפני בית הדין תוך ידיעה שכתובתה בסך מיליון ש"ח, כמו כן האשה ידעה שתביעת כתובה ניתנת להתבע רק בבית הדין. כאשר האשה הסכימה להעמיד את תביעתה על סך של 300,000 ש"ח, מתוך ידיעה שרק על הסך האמור יתקיימו הדיונים, הרי שהאשה הסכימה לכך שאת יתרת הכתובה היא לא תקבל לעולם, בהעדר ערכאה אחרת בה תוכל לגבות את היתרה. כמו כן, יתרת הכתובה אינה תביעה אחרת שאפשר לומר עליה שהאשה שמרה על זכותה לתבוע את השאר, שכן מדובר על תביעה אחת, והיא תביעת כתובה שהועמדה להכרעת בית הדין. בבית הדין התקיים דיון עקרוני האם לאשה יש זכאות לכתובה או לא, כשכל הדיונים התייחסו לתביעה האחת והיא תביעת הכתובה שהועמדה על ידי האשה לסך שך 300,000 ש"ח, בלי יכולת להשאיר לעצמה את הזכות לתבוע בהמשך את השאר. התנהלות האשה בבית הדין כמוה כמחילה על יתרת הכתובה. כמו כן, האשה אף לא באה כיום בהסבר או בטענה מדוע שינתה את סך התביעה, פרט לעובדה שהאשה שינתה את היצוג המשפטי שלה, לא הובא כל הסבר הגיוני לשינוי סך התביעה.

בכל מקרה נראה שהסך האמור נותן מענה גם לטענות בגין כתובה מוגזמת וודאי שיכול להיות לפחות סכום לחיוב על דרך אפשרה כמענה לכל אותן דעות שיש בהן כדי לפטור את הבעל מהחיוב.

על כן יש להעמיד את תביעת הכתובה על סך 300,000 ש"ח, ולראות כאן מחילה של האשה על שאר סך הכתובה. יש להבין את מחילת האשה ממספר סיבות אפשריות. ייתכן והאשה חששה שתביעת כל הכתובה בסך מיליון ש"ח תעלה מנגד את הטענה שהכתובה מוגזמת, או שנכתבה לכבוד בלבד. על כן לא רצתה להיכנס לספק ההלכתי והעדיפה לתבוע סכום הגיוני שוודאי יתקבל. כמו כן ייתכן והאשה הכירה את מצבו הכלכלי של הבעל וסברה שסך הכתובה שאותו יוכל לשלם, בלי שיוכרז כפושט רגל, הוא הסך המופחת. יתכנו סיבות הגיוניות נוספות אפשריות למחילת האשה. אם כן, הרי שמחילת האשה לא נעשתה בטעות אלא בסבירות הגיונית. המחילה נעשתה בפני בית דין עם רישום בפרוטוקול, ודינה כקנין. אמנם מחילת הכתובה לאחר שהתגרשו לא צריכה קנין ומועילה אפילו בעל פה. בשולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן קה סעיף ה נפסק:

"המוחלת כתובתה אינה צריכה לא קנין ולא עדים,"

ובחלקת מחוקק סימן קה ס"ק יד נאמר:

"משמע אף שלא החזירה לו הכתובה מהני מחילה"

וראה בית שמואל סימן סו ס"ק ט שמחלק בין מקום גירושין אז מועילה מחילה בעל פה, לבין מחילה כשאינם מתגרשים שם צריכה לכתוב שמוחלת. בנדון דנן המחילה לסך 300,000 היתה לאחר הגירושין על כן מועילה בעל פה, ובכל מקרה לאמירה בפני בית דין עם רישום בפרוטוקול יש דין של מעשה קנין, וראה על כך ב שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן עד שהסיק וכתב:

"[...]ועל כן לית דין צריך בושש דמה שנעשה בפני בית דין א"צ קנין"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על כן יש לראות כאן מחילה גמורה על יתרת הכתובה, אף על פי שהאשה מחזיקה בשטר הכתובה.

מאחר והאשה זכאית לכתובתה, ומאחר שהאשה תבעה סך 300,000 ש"ח עבור כתובתה, על הבעל לשלם לאשה כתביעתה סך של 300,000 ש"ח. ובית הדין רואה מחילה מצד האשה על שאר סך הכתובה.

הסכום של 500,000 המופיע בכתב התביעה ובדיון הראשון, הוא מחילה ודאית על שאר יתרת הכתובה. אך כאמור קיימת מחילה גדולה יותר. אלא שעובדת המחילה על מחצית הכתובה והעמדתה מלכתחילה על סך 500,000 ש"ח, יש בה כדי לחזק את הקביעה שאכן קיימת מחילה עד לסך של 300,000 ש"ח, שכן מתברר שהתביעה בסך 300,000 ש"ח קרובה לסכום הנתבע תחילה.

הסכום של 1,350,000 שהוזכר על ידי ב"כ החדש כסכום הכתובה עם הצמדה, הוא בכלל המקרים שעליהם נאמר שבעל דין לא יכול להיות בבחינת "טוען וחוזר וטוען", שכן היתה מחילה ודאית על ההצמדה ועל מחצית מהכתובה, והוכח שיש לראות מחילה עד כדי העמדת הכתובה לסך של 300,000 ש"ח בלבד.

עם העמדת תביעת הכתובה כל הסך האמור, אין צורך להיכנס לדיון בשאלת הכתובה המוגזמת, ובדיון בטענה שהכתובה נכתבה רק בדרך כבוד, היות שבסך האמור קיימת סבירות להתחייבות גמורה ללא גוזמה ולא רק לשם כבוד. ניתן גם לראות את החיוב בסך המופחת של הכתובה כפשרה מחייבת שיש בה כדי לתת מענה לכל אותן סברות או דעות הפוטרות מחיוב הכתובה בנדון דנן.

תביעות נוספות

ביחס לתביעות הנוספות של האשה לקבלת פיצויים ותביעה נזיקית. התביעות האמורות סותרות את הסכם הגירושין. בהסכם הגירושין, שהתקבל בקניין, הוגדרו המחלוקות שבין הצדדים. הוגדרה המחלוקת ביחס לכתובה, וביחס לחלוקת הרכוש. הצדדים הסכימו שתביעת הכתובה תידון על פי ההלכה לאחר הגט. כמו כן הצדדים הסכימו כי הזכויות הפנסיוניות וכל ענייני חלוקת הרכוש של הצדדים ידונו בבית הדין. מעבר לנושאים האמורים נאמר במפורש בהסכם שאין כל תביעות הדדיות נוספות בין הצדדים. על כן יש לדחות את תביעת הפיצויים ואת התביעה הנזיקית.

ביחס לחלוקת הרכוש, לאשה טענות על רכוש רב המצוי בידי הבעל. לא התקיים דיון מסודר בעניין הרכוש. על כן האשה רשאית להגיש לבית הדין בקשה למתן צווים לגילוי מסמכים כדי להוכיח טענותיה בדבר קיומו של רכוש המצוי בידי הבעל.

יובהר שעם הענקת סך של 300,000 ש"ח לאשה עבור הכתובה, הבעל יוכל לשלם את הסך האמור גם כתשלום עבור חלוקת הרכוש, שכן בית הדין לא מחייב בכפל חיובים גם ברכוש וגם בכתובה. על כן על רכוש העומד עד לסך של 600,000 ש"ח, הבעל יוכל לטעון שהאשה כבר קיבלה את המחצית עבור חלקה ברכוש, עם תשלום הכתובה בסך 300,000 ש"ח. אם האשה תוכיח שלבעל נמצאות זכויות ביותר מסך של 600,000 ש"ח היא תהיה זכאית לקבל מחצית מהזכויות שימצאו.

הרב מאיר פרימן – אב"ד

אני מצטרף למסקנות

הרב מאיר קאהן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם אני מצטרף למסקנות.

הרב יצחק רפפורט

הכרעה

לאור האמור פוסק בית הדין:

- א. מחייבים את הבעל לשלם לאשה סך 300,000 ש"ח עבור הכתובה.
 - ב. דוחים את תביעת האשה לתשלום פיצוי נוסף, התביעה מנוגדת להסכם הגירושין.
 - ג. דוחים את התביעה הנזיקית של האשה, התביעה מנוגדת להסכם הגירושין.
 - ד. האשה רשאית להגיש בקשה למתן צו לגילוי מסמכים כדי לגלות את רכוש הבעל.
 - ה. אם ימצא לבעל זכויות או רכוש שנצבר במהלך החיים המשותפים, בסך העולה על 600,000 ש"ח, האשה תהייה זכאית למחצית מהרכוש שמעל הסך האמור.
 - ו. מותר לפרסם את פסק הדין לאחר השמטת פרטים מזהים.
- ניתן ביום ג' בניסן התשע"ז (30/03/2017).

הרב יצחק רפפורט – דיין

הרב מאיר קאהן – דיין

הרב מאיר פרימן – אב"ד